JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Lallukka, Kirsi

Title: Lapsuuden kriisi ja taantuva leikkikulttuuri? : arvio Marjatta Kallialan teoksesta Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä.

Year: 2000

Version: Published version

Copyright: © Sosiaalipoliittinen yhdistys, 2000

Rights: In Copyright

Rights url: http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en

Please cite the original version:

Lallukka, K. (2000). Lapsuuden kriisi ja taantuva leikkikulttuuri? : arvio Marjatta Kallialan teoksesta Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä.. Janus, 8(4), 417-420.

KIRJALLISUUS

Lapsuuden kriisi ja taantuva leikkikulttuuri?

MARJATTA KALLIALA: Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä. Leikkikulttuuri ja yhteiskunnan muutos. Tampere: Gaudeamus 1999, 342 s.

Lapsuus mahdollisine muutossuunti neen nousi 1990-luvun jälkipuolis kolla julkisten, usein huolestuneisuuden ja ehkäpä paikoitellen moraalisen paniikinkin sävyttämien debattien kohteeksi (mm. rajat ja rakkaus -keskustelu, näkemykset lapsuuden katoamisesta, lasten häiriökäyttäytymisestä, turvattomuudesta ja kurittomuudesta). Näille keskusteluille on ollut tyypillistä, että puhe lapsuudesta on pikaisesti kääntynyt puheeksi jälkimodernista vanhemmuudesta ja sen kriisistä.

Marjatta Kallialan kansatieteen väitöskirja *Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä* jatkaa tätä keskustelua mutta tuo siihen oman lisänsä, joka ehkä selkeimmin kiteytyy jo kirjan ensimmäisessä luvussa lanseerattuun termiin "epäröivä kasvatuskulttuuri". Vaikka Kallialan tutkimuksen ensisijaisena tavoitteena on muodostaa kokonaiskuva 1990-luvun urbaanista leikkikulttuurista ottamalla selvää siitä mitä, miten, millä ja miksi lapset leikkivät, laajentaa hän tutkimusintressejään monikehäisemmäksi kysymällä "millainen on se kulttuuri, jonka vaikutuspiirissä 1990-luvun suomalaislapset rakentavat leikkikulttuuriaan?" (s. 17). Leikkikulttuurin muutosta Kalliala haluaa — eksplisiittisiä perusteluja vaille jäävistä syistä — peilata nimenomaan 1950-luvun taustaa vasten.

Kirjan rakenne syntyy kolmen sisäkkäisen kontekstikehän hahmotuksesta: uloimmaksi kehäksi kirjoittaja luonnostelee yleiskuvan modernin murroksesta, jonka sisään asettuvalle kehälle hän sijoittaa pohdintansa lasten ja aikuisten (erityisesti vanhempien) muuttuvista suhteista. Tutkimuksen empiirinen ydin, lasten leikkikulttuuri, paikantuu näiden keskiöön.

On selvää, että tutkimustehtävien laajaalaisuus edellyttää poikkitieteellistä lähestymistapaa. Kalliala hyödyntää kirjassaan etnologisen ja folkloristisen tutkimuksen ohella sosiologista, historiallista, kasvatustieteellistä sekä psykologista tutkimustietoa. Hän suoriutuu eri tieteenaloilla sukkuloinnista hyvin ja antaa vakuuttavan kuvan tutkimustietoon perehtyneisyydestään. Poikkitieteellinen tutkimustieto saa tuekseen runsaasti myös muuta lähdeaineistoa: sanoma-, ammatti- ja aikakauslehtiartikkelit sekä kasvatusoppaat on asetettu edellisten rinnalle, niiden "avulla luonnehditaan tutkimusaiheeseen liittyvää yleistä keskustelua" (s. 63). Kun täydentäjinä tulevat vielä mukaan mainoslehtiset, kaunokirjalliset viitteet sekä suulliset tiedonannot, on lähdemateriaali todella rehevää. Tällä runsaudella on tutkimusta rikastuttava vaikutuksensa, mutta siitä seuraa myös tietynlaista sekavuutta. Erilaisten lähdeaineistojen samalle viivalle asettaminen korostuu Kallialan käyttämässä viittaustekniikassa ja tavassa kirjoittaa: kun lähdeviitteet on koottu loppuviitteiksi ja varsinainen leipäteksti kirjoitettu siten,

ettei lähdeaineiston luonne käy siitä välttämättä ilmi, osoittaa usein vasta kurkistus loppuviitteisiin, onko viitattu asia löytynyt teoriakirjallisuudesta, suullisesta tiedonannosta vai sanomalehtiartikkelista. Ilmeistä kuitenkin on, että valittu käytäntö lisää tekstin soljuvuutta ja imua, Kallialan omaperäinen ja vahva kirjoitustyyli pysyy eheänä.

Erittäin herkullisten ja haasteellisten tutkimustehtäviensä selvittämiseksi Kalliala on tuottanut informanttiensa kanssa monipuolisen empiirisen aineiston. Informanttien ydinryhmänä on 22 kuusivuotiasta, kolmesta eri päiväkodista yhytettyä helsinkiläislasta. Heidän leikkikulttuuriaan valotetaan (yksilö- ja pari)haastatteluin sekä havainnoimalla. Kalliala luonnehtii menetelmäyhdistelmäänsä ilmaisulla "hetkeen tarttuminen". Havainnointitilanteet kohdentuivat jo käyntiin lähteneisiin leikkitilanteisiin, haastattelut puolestaan paikantuivat "leikin lähikontekstin varaan" eli lasten juuri leikkimän tai pian leikittävän liepeeseen. Ydininformanttien leikkikulttuuriin haetaan valaisua myös aikuisten näkökulmasta päiväkotien henkilökunnan ryhmähaastatteluin sekä "kotikäynnein": halukkaat kuusivuotiaiden vanhemmat tulevat haastatelluiksi. Myös osa ydininformanttien sisaruksista on päässyt mukaan aineiston tuottamiseen kotona. Lasten leikkikulttuurin tarkastelua ei siis rajata yksin päiväkotikontekstiin. Aineiston tuottamisesta, erityisesti haastattelun ja havainnoinnin yhdistämisestä, Kalliala käy hyvän ja havainnollisen keskustelun; sellaisen, jonka voi laajemminkin katsoa rikastuttavan lapsuuden tutkimuksen metodipohdintoja.

Kirja sisältää arkistolähteistä poimittuja valokuvia 50-luvun leikkijöistä ja leluista, mutta Kalliala on myös itse kuvannut informanttiensa leikkitilanteita. Pidän kuitenkin eettisesti arveluttavana sitä, että lapset ovat tunnistettavissa useimmista kasvot paljastavista otoksista. Mikä on tässä lapsi-informanttien intimiteettisuoja? Kalliala ei ota tätä tutkimuseettistä kysymystä lainkaan esiin, jolloin hämäräksi jää myös se, kuinka neuvottelut kuvien julkaisemisesta on lasten ja heidän vanhempiensa kanssa käyty.

Empiirisessä analyysissä Kalliala lähtee liikkeelle ottamalla käyttöönsä Roger Caillois'n (1958) tyypittelyn leikin peruslajeista. *Agon*, *alea*, *mimicry* ja *ilinx* (kilpailu, sattuma, kuvittelu ja huimaus) kattavat tutkimusaineiston yllättävän hyvin; peruskategorioiden ulkopuolelle jääviä leikkejä on vain vähän. Informanttien eloisat kuvaukset leikeistään, Kallialan havainnot ja vivahteikas tulkinta herättävät nämä peruskategoriat eloon. Antoisaa luettavaa ovat myös analyysit lasten suhteista leikin välineisiin (esim. televisio-ohjelmien ja tietokonepelien käyttö leikin lähtökohtana; "itsellä leikkiminen"; lelut kuluttamisen kohteena sekä lelujen status). Kalliala tarkastelee myös leikkiä sosiaalisen toiminnan muotona: mistä syntyy leikkikulttuurinen kompetenssi, mitä leikkiyhteisöön kuuluvan on tiedettävä ja taidettava, millaiset strategiat ovat käytössä leikkiin mukaan pääsemiseksi, kuinka leikeistä neuvotellaan?

Näiden (ja monien muiden) empiiristen analyysien lomaan on sijoitettu vertailua "50-luvun tilanteeseen". Valittu asetelma on hankala, koska vertailukelpoinen aineisto puuttuu, ja Kalliala joutuu luonnostelemaan kuvaa 50-luvun leikkikulttuurista muiden kirjallisten lähteiden kautta –"kevein vedoin" kuten hän itsekin toteaa. Luki-ja jääkin ihmettelemään, miksi vertailuasetelmasta on ylipäätään täytynyt pitää kiinni. Kuinka kirjan jokaisessa analyysiluvussa mukana kuljetettu vertailuasetelma voi toimia, jos vertailukelpoista aineistoa ei kerran ole? Kalliala joutuukin kerta toisensa jälkeen muistuttamaan lukijaa tästä ongelmasta: esim. "Miten kotileikki ennen sujui? Sopiiko 'nukkeäiti' luonnehtimaan valtaosaa 50-luvun kuusivuotiaista tytöistä? Tarkan kuvan luominen on kirjallisten lähteiden varassa vaikeaa." (s.115); "Miten *ilinx*-leikkeihin suhtauduttiin 1950-luvulla? Vertailua vaikeuttaa se, että oikukkaasti ja hetkellisesti ilmaantuvia *ilinx*-tilanteita on tallen-

nettu vain satunnaisesti." (s.146); "Muutoksen voimakkuudesta on vaikea saada pitävää otetta, koska vertailukelpoisia aineistoja ei ole: Virtasen lapsi-informantit ovat vanhempia ja aineiston keruutapa erilainen" (s.148). Toisaalta on kuitenkin hyvä, että hän malttaa eksplisiittisesti toistaa lukijalle 50-luvusta sanomansa spekulatiivisen luonteen.

Loppuluvussa asetelma kuitenkin kangistuu: 50- ja 90-lukujen leikkikulttuurit stabilisoidaan johtopäätöksissä hyvä-huono -akselille siten, että jälkimmäinen nimetään "taantuvaksi" leikkikulttuuriksi. Tämä voimakkaasti arvolatautunut lopputulema ei tee mielestäni oikeutta sille mitä edellisissä empiiriiseen analyysiin perustuvissa luvuissa on tullut esiin: mihin loppupäätelmissä jää se 90-luvun leikkikulttuurin hersyvyys ja monipuolisuus joka aikaisemmilta sivuilta on esiin piirtynyt? Entä informanttien leikkiprofiilien keskinäiset erot, leikkikulttuurinen kompetenssi tai se, että leikkijät ovat "mukana jokaisella solullaan" (s.130)?

Voi myös kysyä, onko muutos loppujen lopuksi ollut hirveän raju, jos Caillois'n 50-luvun lopulla hahmottelema kategoriajako sopii näinkin hyvin 90-luvun aineistoon? Taantuma-tulkinta on vielä jossain määrin ymmärrettävää *agon*- ja *alea*-kategorioiden osalta. Vaikka vertailukelpoinen aineisto 50-luvulta puuttuukin, tuntuu Kallialan olettamus perinteisten kilpailuun perustuvien pihaleikkien (esim. kirkonrotta, kymmenen tikkua, purkkis, piilonen, sokko ja väri) sekä sattuman sanelemien leikinalkajaislukujen ja lorujen (*alea*) harvinaistumisesta järkeenkäyvältä: perinteen välittyminen pihapiirissä lapsisukupolvelta toiselle on hankaloitunut, kun leikkijät ovat siirtyneet omista pihoista tiukempaan ikäsegregaatioon pohjaaviin päiväkotien leikkiryhmiin ja lisääntyneiden aikuisjohtoisten harrastusten pariin. (Erityisesti Kalliala ottaa esiin aikuisten ohjaamat joukkuepelit, joissa kilpailusta on tullut pihaleikkien *agonia* totisempaa.)

Sen sijaan 90-luvun leikkikulttuurin "taantuma" *mimicryn* (kuvittelu) tai *ilinxin* (huimaus) suhteen on mielestäni kyseenalaisempaa. *Ilinx*-kategorian muutoskohtana Kalliala pitää etupäässä aikuisten suhtautumista huimellus-leikkeihin. Hänen mukaansa sopii olettaa, että 50-luvun epäröimättömässä kasvatuskulttuurissa myös lasten hurjastelulle osoitettiin rajansa: riehumisella oli sijansa, mutta aikuiset määrittivät sille soveliaan ajan ja paikan (esim. päiväkotien "meluvartit"). Kallialan tulkinnan mukaan 90-luvun epäröivälle kasvatuskulttuurille on tyypillistä, että aikuiset haluavat sietää, sallia ja osoittaa ymmärtämystä mahdollisimman paljon. Jopa niin että riekkuvat itse mukana: "Isän heittäytyminen pyörryksiin pyörittäjäksi ja pyöritettäväksi kertoo aikuisen sisäkkäisistä rooleista, jotka ulottuvat hengästyksiin asti melskaavasta leikkijästä tietoiseen kasvattajaan" (s.288). Tutkimuksessa pohditaan myös psyykkisen huimauksen aikasidonnaisuutta, sitä mikä milloinkin kutkuttaa ja pyörryttää lapsia. Pimppi-tissi-pippeli -ilakointi ei ole sinänsä uusi ilmiö, mutta uutta onkin Kallialan mukaan se, että lapset eivät tätä hurjastelun muotoaan pyri aikuisilta entiseen tapaan salaamaan. Kallialaa pohdituttaakin se, että "selkoseksin" aikakautena seksuaalisuuteen liittyvä tieto "valuu lasten mieliin epäröivän kasvatuskulttuurin ja television hallitseman viestintäympäristön myötä" (s.289).

Mimicryn eli kuvitteluleikkien perusteemat (mm. hyvän ja pahan taistelu, koti, ammatit) ovat tallella Kallialan aineistossakin. Aikakauden muutos niissä näkyy siten, että taisteluleikit saatetaan "villin lännen" sijaan käydä "avaruudessa" (mm. power rangersit); kotileikin kotiäitien rinnalle on tullut vuorotyöläisäitejä, jotka "syöttävät pesueensa McDonald'sissa" (s.284), ja perinteiset ammattileikit ovat saaneet haastajat ammattiurheilijoiden, laulajien tai mallien hahmossa. —Itse näen tässä pysyvyyden ja muutoksen vuoropuhelun, yhteiskunnallisen kontekstin yhteyden leikkikulttuuriin, mutten sinänsä taantumaa.

Mielestäni Kallialan tapa harjoittaa vertailua 50- ja 90-lukujen välillä on vahvasti nostalgian sävyttämää. Nostalgia on kyllä aistittavissa läpi kirjan, muuta loppuluvussa se nousee etualalle: "Monessa mielessä lapset ovat siis ulkona puutarhasta, jättömaalla, jonka lajirunsaus ei silmää ilahduta, eikä leikkikään aina muistuta lapsuuden viattomuudesta" (s.294).

Se, että Kalliala niputtaa vanhempien monipuoliset pohdinnat kasvatuskäytännöistään, vanhempana olemisen tavoistaan tai arvostavasta suhtautumisestaan leikkikulttuuriin "epäröiväksi kasvatuskulttuuriksi", tuntuu kummastuttavalta. Kallialalle "taantuvan leikkikulttuurin" ja "epäröivän kasvatuskulttuurin" väliset syy-seurausuhteet ovat ilmeiset: "Näyttääkin siltä, että leikkikulttuuri, joka on kestänyt monet valtiolliset ja yhteiskunnalliset mullistukset, keisarikunnat ja tasavallat, on nyt taantumassa. Uhkana eivät ole niinkään hyvää tarkoittavat mutta liian innokkaat kasvattajat, jotka vuosisadan alussa pyrkivät muokkaamaan leikkejä ajanmukaisempaan ja 'kasvattavampaan' suuntaan, vaan itse jälkimodemi elämäntapa epäröivine kasvatuskulttuureineen ja leikille 'vihamielisine' viestintäympäristöineen" (s. 294).

Kalliala ei itse käytä ilmaisua "lapsuuden kriisi", mutta sellaisen hän kuitenkin tulee kuvanneeksi hahmotellessaan "lapsuuden puutarhasta" ulos johtavia vektoreita. Kirjaan on ladattu sen verran paljon "vanhan hyvän ajan lapsuuden" romantisointia ja myytein kuorrutettua kaihoa, että on kysyttävä kohdistuuko kriisi sittenkin enemmän tietynlaiseen lapsuuskäsitykseen kuin reaalisiin lapsiin (vrt. Wynessin kirja *Contesting Childhood*, 2000). Lapsi ja lapsuus ovat relationaalisia käsitteitä, eikä niiden siten voi olettaa pysyvän staattisina, kun muitakin ikäryhmiä koskevia käsityksiä ja asemia neuvotellaan jälkimodemissa uudelleen.

Esittämästäni kriikistä huolimatta pidän Kallialan tutkimusta rohkeana ja suorasukaisena aikalaispuheenvuorona, joka tarjoaa runsaasti pohdittavaa, arvioitavaa ja keskusteltavaa niin päivähoidon piirissä työskenteleville, (aikuisille) leikin ystäville kuin lapsuustutkijoillekin.

Kirsi Lallukka

Tähän numeroon kirjoittivat:

Tom Arnkil, VTT, dosentti, Stakes, Helsinki

Helka Hytti, VTT, väestötieteen dosentti, KELA, Helsinki

Olli Kangas, sosiaalipolitiikan professori Turun yliopisto

Antti Karisto, VTT, professori, sosiaalipolitiikan laitos, Helsingin yliopisto

Synnöve Karvinen, professori, sosiaalipolitiikan laitos, Helsingin yliopisto

Kirsi Lallukka, tutkija, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, yhteiskuntapolitiikan yksikkö, Jyväskylän yliopisto

Helmi Mäki, VTL, Helsinki

Mikko Mäntysaari, YTT, dosentti, sosiaalipolitiikan laitos, Tampereen yliopisto

Kyösti Raunio VTT, professori, sosiaalipolitiikan laitos, Tampereen yliopisto

Pekka Saarnio, VTT, dosentti, sosiaalipolitiikan laitos, Tampereen yliopisto

Mirja Satka, YTT, tutkija, Suomen Akatemia

Erja Saurama, VTL, lehtori, sosiaalipolitiikan laitos, Helsingin yliopisto

Timo Toikko, YL, yliopettaja, Seinäjoen ammattikorkeakoulu